

BİR KAVRAM OLARAK OKSİDENTALİZM¹

YIL / YEAR 13, SAYI / ISSUE 25 (BAHAR / SPRING 2015/1) ss. 165 - 184

ALİ KARAKAŞ

Yrd.Doç.Dr. Mardin Artuklu Üniversitesi
İlahiyat Bilimleri Fakültesi, Hadis Anabilim Dalı
alikarakas72@hotmail.com

Özet

Batı âleminde başta Kur'an ve Hz. Muhammed'in sünneti olmak üzere İslam dini ile ilgili çok sayıda araştırma yapılmıştır. Planlı bir şekilde geliştirilen bu araştırmaların pek çoğu önyargıya ve ötekileştirmeye dayanmış bulunmaktadır. Günümüzde de sistemli bir şekilde devam etmekte olan bu çalışmalar oryantalizm olarak adlandırılmaktadır. Fransızca kökenli bir kelime olan ve şarkiyatçılık anlamında kullanılan oryantalizm, tarihi süreç içerisinde gelişerek kurumsallaşmıştır. Bir terim olarak oryantalizm, batının doğuyu inceleme, algılama, anlama, açıklama ve tanımlaması anlamına gelmektedir. Buna karşı ortaya çıkan çalışmalar ise, günümüzde oksidentalizm olarak tanımlanmaktadır.

Oksidentalizm, Fransızca'da batı anlamında "*occident*" kelimesinden türemiştir. Doğu-batı ikilemi, orient-occident, doğulu/doğuya özgü olan, "*oriental*", batılı/batıya özgü olan ise, "*occidental*" olarak zikredilmektedir. Arapçada, batı kelimesi "*ğarb*", oksidentalizm ise "*istiğrâb*" kelimeleri ile ifade edilmektedir. Bir terim olarak oksidentalizm, batıyı bir bütün olarak inceleme, faydalı yönlerinden yararlanma ve onlara karşı İslami değerleri savunma çalışmasıdır. Bu alanda pek çok genel oksidentalist olduğu gibi hadis oksidentalisti de vardır.

Anahtar Kelimeler: İslâm, oryantalizm, oksidentalizm.

OCIDENTALISM AS A CONCEPT

Abstract

There is alot of researching about İslam in the western world, especaly about Koran and sunnah. Many of these studies are based to be developed in a planned manner prejudice and marginalization. Today, this studies in progress in a systematic manner

¹ Bu makale, "20.Yüzyıl Hadis Eksenli Oksidentalizm Çalışmaları -Fuat Sezgin Örneği", Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı, Danışman: Doç. Dr. Bekir Tatlı, Adana 2015" adlı tezimizden üretilmiştir.

is called orientalism. Known as a word of French origin and used in the sense of orientalism, appeared with a different meaning in the historical process. Orientalism as a term, east of the west review, perception, mean, description, and identification means. Emerging studies against it, today these are introduced as occidentalism.

Occidentalism, in French, in the western sense "occident" is derived from the word. The east-west dichotomy, orient-occident, while it is expressed in the form of eastern/oriental "oriental" western to the west is that it is specific, "occidental" is expressed. From this point. In Arabic, western word "west" and occidentalism "istiğrâb" is expressed with words. Occidentalism as a term, review the West as a whole, utilization of the beneficial aspects and defense against them is the work of Islamic values. There are in this area many general as occidentalist also occidentalist hadith too.

Keywords: Islam, Orientalism, Occidentalism.

Giriş

Hz. Muhammed'in (s.a.v) İslâm dinini tebliğ etmesinden bu yana, Hdaima İslâm'ın aleyhinde çalışan insanlar var olmuştur. Kur'ân'ın çeşitli ayetlerinde haber verildiğine göre ona inanmayan Mekkeli müşrikler, onun söylediklerinin tabiri mümkün olmayan rüyalar veya şiirler olduğunu ileri sürmüşlerdir.² Hatta onun hâşâ deli bir şair olduğunu söyleyenler de olmuştur.³ Bu ve benzeri ayetlerde bildirildiği gibi ona inanmayanlar, onun aleyhinde çok çeşitli iftira, dedikodu ve benzeri propagandalar üretiyorlardı.⁴ Başlangıcından bu yana, Hz. Muhammed'in (s.a.v) tebliğ ettiği Kur'ân ve sünnet ile şekillenecek oluşan İslâm dininin aleyhinde bu şekilde çeşitli faaliyetler gösterilmeye devam etmiştir. İslâm'ın aleyhinde sürdürülen bu tür faaliyetlerin, zamanla sistemleşerek bir kurum halinde oryantalizm adı ile ortaya çıktığı düşünülebilir. Bunlar, özellikle İslâm'ın temelini oluşturan Kur'ân ve sünnetin aleyhinde çalışmışlardır. Hatta onlar bu art niyetli çalışmalarını, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) ismini bile tartışma konusu yapacak derecede ileri boyutlara taşıdılar.⁵ Zamanla gelişen bu oryantalistik faaliyetlere karşı, oksidentalizm adı altında oluşumlar meydana geldi. Dolayısı ile bu çalışmamızda öncelikle oryantalizm bir kavram olarak ele alınacak ve tarihi gelişimi açısından değerlendirilecektir. Daha sonra oksidentalizm kavramı, tanımı, tarihi gelişimi ve özellikleri açısından genişçe ele alınıp izah edilecektir.

² Bkz. el-Enbiyâ 21/5.

³ es-Saffât 37/36.

⁴ et-Taberî, Muhammed b. Cerîr, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1995, X, 6; Kutup, Seyyid, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut 1971, V, 518.

⁵ Ateş, Ali Osman, *Oryantaistlerin Hz. Peygamber ile İlgili İddialarına Cevaplar*, Beyan Yayınları, İstanbul 1996, s. 19.

I. Oryantalizm

Fransızca kökenli bir kelime olan oryantalizm,⁶ tarihi süreç içerisinde farklı anlamlarla ortaya çıktı. Oryantalist kelimesi, 1683'te doğu veya Yunan kilisesine üye olan kişiler için kullanıldı. 1691'de Anthony Wood, Samuel Clark'ı "bazı doğu dillerini bilen kimse" anlamında "*oriental-ian*" adı ile tanıttı. Ayrıca doğu araştırmalarında uzmanlaşmış kişi manasında *oryantalist* kelimesi İngilizce'de ilk defa 1779 yılında Edward Pococke üzerine kaleme alınan makalede kullanıldı. Oryantalizm, "doğu incelemesi" anlamı ile 1838 tarihinde *Dictionnaire de l'Academie Française*'e girdi. Türkçe'de *şarkiyat*, daha sonra doğu bilimi, Arapçada *istişrâk* kelimeleri ile karşılandı. Oryantalist için ise, Arapça asıllı *müsteşrik* kelimesi kullanıldı. Daha sonraları oryantalizme bir tepki olarak ortaya çıkan oksidentalizm ile oryantalizmin birbirleri ile ilişkileri gerçekleşti. Oryantalizmin sınırının nereden başlayıp nerede bittiği belli değildir. Bununla, coğrafi olarak Asya ve Avrupa veya doğu ile batı da kast edilebilmektedir.⁷ Bazı rivayetlere göre, "Asya, Asur dilinde 'doğu ülkesi' demektir. Asya ve Avrupa kelimeleri, Bâbil şehrinin iki kısmını ifade eden 'asu' (doğu) ve 'ereb' (batı) sözlerinden türetilmiştir. Sonraları, bu iki kelimenin Ege Denizi'nin iki tarafını birbirinden ayırmak için kullanıldığını görmekteyiz. Roma İmparatorluğu zamanında, Roma şehri meskûn dünyanın merkezi olarak kabul edilerek, doğu tarafı için 'oriens' ve batı tarafı için ise, 'occident' tabiri kullanılmıştır."⁸

Bir terim olarak oryantalizm, batının doğuyu inceleme, algılama, anlama, açıklama ve tanımlaması anlamına gelmektedir. Batı doğu ile ilgili incelemelerinden elde ettiği verileri, kendi siyasi ve iktisadi amaçları için kullanmaktadır. Oryantalizmin temelinde, Avrupa-merkezcilik ve ötekileştirme olmak üzere iki önemli kavram yer almaktadır. Avrupa-merkezcilik, ötekileştirme ve Oryantalizm, birbirleri ile etkileşim halin-

⁶ Akalın, Şükrü ve diğerleri, "oryantalizm", *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2011, s. 1819; Devellioğlu, Ferit, "müsteşrik", *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara 2007, s. 751; Parlatur, İsmail, "orientalisme", *Fransızca Türkçe Sözlük*, Yargı Yayınevi, Ankara 2012, s. 602.

⁷ Bu coğrafi sınırlar, tarih boyunca çok değişkenlik göstermiştir. Yunan mitolojisindeki Europa efsanesi de bu iki dünya arasındaki ilişkilerin karmaşıklığını ve değişkenliğini vurgulamaktadır. Herodotos, bu kıtaların isimlendirilmesinin kaynağını anlayamadığından dolayı, Avrupa'nın sınırlarına ilişkin belirsizliklerden bahsetmektedir ve bu ayırmaları kimin yaptığını, bu adları kimin verdiğini bir türlü öğrenemediğini söylemektedir. (Bulut, Yücel, "Oryantalizm", *DİA*, İstanbul 2007, XXXIII, 428.)

⁸ Bulut, Yücel, "Oryantalizm", XXXIII, 428.

de olan ve birbirlerini besleyen kavramlardır.⁹ Oryantalistler, tarihleri boyunca kendilerinin dışında kabul ettikleri toplumları, ötekileştirerek sömürme gayreti içine girmişlerdir.

Bir oryantalist olan Edward W. Said (ö. 2003), tarafsız ve objektif bir şekilde oryantalizm hakkında şu bilgileri vermektedir: “Antropolog, sosyolog, tarihçi yahut dil bilimci olsun, özel yahut genel bir açıdan Şark’ı öğreten, yazıya döken yahut araştıran kimse şarkiyatçıdır ve yaptığı şey şarkiyattır. Oryantalizmin daha geniş bir manası vardır. Oryantalizm, doğu ile batı arasında ontolojik ve epistemolojik ayırma dayalı bir düşünce biçimidir. On sekizinci yüzyılın sonlarını kabaca belirlenmiş bir başlangıç noktası olarak kabul edersek, oryantalizm şark ile uğraşan toplu bir müessesedir. Yani bu müessese, Şark hakkında hükümlerde bulunur, Şark hakkındaki kanaatleri onayından geçirir, Şark’ı tasvir eder, tedris eder, iskân eder, yönetir. Kısacası bu, doğuya hâkim olmak, onu yeniden kurmak ve onun amiri olmak için batı dünyasının bulduğu bir yoldur.”¹⁰

Said, gayr-i müslim bir oryantalist olarak yetiştirilmiş olmasına rağmen, Kudüs doğumlu bir Doğulu olmasının verdiği bir ruhla olmalı ki, oryantalizmi olduğu şekli ile tanıtmaktadır. O, bu konu ile ilgili çalışmalarının bir yerinde Oryantalizm hakkında özet olarak şu açıklamalarda da bulunmaktadır:

“Şark, Avrupa’nın sadece coğrafik bir komşusu değildir. Aynı zamanda, batı dünyasının en büyük, en zengin, en eski sömürgelerinin bulunduğu, uygarlıkları ile dillerinin de kaynağı olan kültürel bir rakibidir. Ayrıca şark, onun karşıt düşüncesi, kimliği ve deneyimi olarak Batının tanımlanmasına yardımcı olmaktadır. Şark, Batının maddi uygarlığı ile kültürel bütünlüğünün oluşumuna katkı sunmakta ve bütünlüycü bir parçası olmaya devam etmektedir. Şarkiyatçılık, bu bütünlüycü parçayı kültür alanında ideolojik düzlemde bir söylem biçimi olarak ve bu söylemi destekleyen kurumlara, sözlük dağarcığındaki zenginlikle, bilimsel araştırmalarla, akademik öğretilerle, hatta sömürge bürokrasileri ve sömürge biçimleri ile Batının bes-

⁹ Metin, Abdullah, *Oksidentalizm İki Doğu İki Batı*, Açılım kitap, İstanbul 2013, s. 17; Kılıçbay, Mehmet Ali, “Avrupa merkezlik ve Dünya Tarihinin Marjinalleşmesi”, *Özgür Üniversite Forumu*, İstanbul 1998, cilt: 1, sayı: 2, s. 69.

¹⁰ Said, Edward W. *Oryantalizm: Sömürgeciliğin Keşif Kolu*, trc. Salahattin Ayaz, Pınar Yayınları, İstanbul 1989, s. 15, vd.

lenmesine, refah düzeyinin yükselmesine katkı sunmaya devam etmektedir. Şarkiyatçılık, en kabul gören nitelemeye göre akademik bir şeydir. Bu etiket, bir takım akademik kuruluşlarda hala kullanılmaktadır.”¹¹

Oryantalizmin gayesi ve tarihi gelişimi, iç içe olan ve birbirilerini tamamlayan iki mefhumdur. Aslında oryantalizmin kökü, Haçlı seferlerine bile dayandırılabilir.¹² Çünkü o dönemde doğu tabiri ile İslâm dünyası kast edilmekte idi. Oryantalizmin tarihi, doğu ile batının varlığı kadar eski kabul edilebilir. Hıristiyan batıda resmi biçimi ile şarkiyatçılığın 1312 yılında Viyana’da toplanan kilise şûrasının “Paris, Oxford, Bologna, Avignon ve Salamanca” üniversitelerinde “Arapça, Yunanca, İbranice ve Süryanice” kürsülerinin kurulmasının kararlaştırılması ile birlikte başladığı kabul edilir. Ondan bu yana farklı tarihlerde, oryantalizmin İslam coğrafyasında varlığı ve etkisinin devamı için çeşitli düzeylerde toplantılar yapılmıştır. Bu hareket, on sekizinci yüzyılın son çeyreğinden itibaren kurumsallaşarak etkinliğini artırmaya devam etmiştir.¹³ Oryantalistler, İslâm’ın çeşitli yönleri üzerinde durdukları gibi, özellikle hadis konusunda ele almakta ve onun Müslümanlar üzerindeki etkisini azaltmaya çalışmaktadırlar. Hadis araştırmacılarının tespit ettiğine göre Fransız şarkiyatçı Barthelémy Herbelot (ö.1695), Avrupa’da hadis ile ilgili yapılan çalışmaların öncülerinden sayılmaktadır. Çünkü onun, hadis ile ilgili geniş kapasiteli iddia ve açıklamaları bulunmaktadır. O, Kütüb-i sitte, Darâkutnî, Beyhâkî, Dârimî, Muvatta ve benzeri önemli hadis kaynaklarında yer alan hadislerin çoğunluğunun Talmut’tan alındığını iddia etmektedir.¹⁴ Reinhart Dozy (ö. 1883), Alois Sprenger (ö. 1893), William Muir (ö. 1905), Leon Caetani (ö. 1935), Arent Jan Wensinck (ö. 1939), Snouck Hurgronje (ö. 1940), Arthur John Arberry (ö. 1969), Hamilton A. R. Gibb (ö. 1971) ve benzeri oryantalistler de bu alanda çeşitli eserler ortaya koymuşlardır.¹⁵ Ignaz Goldziher (ö. 1921), hadis alanında çalışmalarda bulunan oryantalistlerin başında gelmektedir.¹⁶ O, aynı zamanda bu konuda incelemelerde bulu-

¹¹ Said, *Şarkiyatçılık: Batının Şark Anlayışları*, trc. Berna Ünler, metis Yayınları, İstanbul 2012, s. 59 vd.

¹² Bulut, “Oryantalizm’in Tarihsel Gelişimi Üzerine Bazı Değerlendirmeler”, *Marife*, Konya 2002, yıl: 2, sayı: 3, s. 13.

¹³ Said, *Şarkiyatçılık*, s. 59 vd.

¹⁴ Denffer, Ahmed Von, *Literature on Hadith in European Languages: A Bibliography*, Leicester, 1981, s. 12 vd.

¹⁵ Yücel, *Oryantalistler ve Hadis*, s. 25.

¹⁶ Goldziher’in hadis anlayışı hakkında geniş bilgi için bkz. Akgün, Hüseyin, *Goldziher ve Hadis*, Araştırma Yayınları, Ankara 2014, s. 135 vd.

nan diğer oryantalistleri son derece etkilediğinden dolayı, batıdaki hadis çalışmalarının belirleyicisi konumundadır.¹⁷ Goldziher ile birlikte Joseph Schacht (ö. 1969) ve Gautier Herald A. Juynboll (ö. 2010) gibi oryantalistlerde batıda hadis çalışmaları ile dikkat çekmektedir.¹⁸

Çalışmamızın baş taraflarında oryantalizmin tanımı, gayesi ve tarihi gelişimi hakkında bu bilgileri verdikten sonra, oryantalizme karşı bir hareket olarak ortaya çıktığı düşünölebilen oksidentalizmin tanımı, tarihi gelişimi, özellikleri ve amaçları hakkında daha geniş bir şekilde bilgi vereceğiz.

II. Oksidentalizm

Oksidentalizm, Fransızca'da batı anlamında "*occident*" kelimesinden türemiştir.¹⁹ Roma İmparatorluğu zamanında, Roma şehri meskûn dünyanın merkezi olarak kabul edilerek, doğu tarafı için "*orient*" ve batı tarafı için ise, "*occident*" tabiri kullanılmıştır.²⁰ Doğu-batı ikilemi, orient-occident şeklinde ifade edilirken, batılı/batıya özgü olan ise, "*occidental*" olarak ifade edilmektedir. Bundan hareketle Arapçada, batı kelimesi "*ğarb*", oksidentalizm ise "*istiğrâb*" kelimeleri ile ifade edilmektedir. Türkçede ise, "*occident*" batı, "*occidental*" batılı, "*occidentalism*" ise, batı algısı olarak incelenmektedir.²¹

Türkçe'de, oksidentalizm ile ilgilenen kişiler için *müstağrib* kelimesi kullanılmaktadır. Oksidentalizm, doğunun batıyı inanç, ibadet, kültür, tarih, coğrafya, ekonomi, iktisat, siyaset, örf ve adet açısından değerlendirmesidir. Diğer bir ifade ile oksidentalizm, doğunun batıyı akademik araştırma konusu yapmasıdır. Şu anda oryantalizm, akademik bir konu iken, oksidentalizm henüz o dereceye ulaşamamıştır. Batı'ya karşı, kendi dinini, kültürünü, siyasetini, kısacası tüm değerlerini savunan doğuluların bu hareketi, oksidentalizm olarak değerlendirilmektedir. Bu, bir anlamda İslam dünyasının oryantalizme karşı geliştirdikleri bir harekettir. Oksidentalizm, oryantalizmin karşıtıdır. Oryantalizm, kısaca nasıl batılı değerlerle

¹⁷ Akgün, *Goldziher ve Hadis*, s. 260 vd.; Kızıl, Fatma, "Goldziher'den Schacht'a Oryantalist Literatürde Hadis ve Sünnet: Bir Okulun Yaşayan Geleneği", *Hadis Tetkikleri Dergisi*, SÜHA Danışmanlık Araştırma Yayıncılık, İstanbul 2009, cilt: 7, sayı: 2, s. 48 vd.

¹⁸ Yücel, *Oryantalistler ve Hadis*, s. 25.

¹⁹ Parlatır, "occident", *Fransızca Türkçe Sözlük*, s. 593; Metin, *Oksidentalizm İki Doğu İki Batı*, s. 65.

²⁰ Bulut, "Oryantalizm", *DİA*, XXXIII, 428.

²¹ Metin, *Oksidentalizm İki Doğu İki Batı*, s. 66.

doğu toplumlarına bakmak anlamına geliyorsa, oksidentalizm de, tersine doğunun değerleri ile batı toplumlarına bakmak anlamına gelmektedir.²²

Türkiye’de ilk defa Cemil Meriç’in “*Müstağrip/Oksidentalist*” kavramını kullandığını görmekteyiz. Çünkü o, “*Bu Ülke*” adlı eserinde Ahmet Mithat’ın şu sözüne yer vermektedir: “Biz, son devir muharrirleri, maarif-i garbiyyeyi Şarka ithale çalışan birer mustağribiz.”²³ Alman şarkiyatçı Rudi Paret de, oksidentalistik çalışmalara olan ihtiyacı dile getiren bir kişi olarak bilinmektedir. Paret, İslâm dünyasının batıyı tanımaya ve anlamaya yönelik ciddi çalışmalar ortaya koymasının “*Batı Araştırmaları*” veya “*Garbiyat Araştırmaları/OccidentalStudies*” adı altında enstitülerin kurulmasının gereğine işaret etmektedir. Yapılan araştırmalara göre Paret, “oksidantalizm” terimini ilk kullanan bir şarkiyatçıdır ve 1957 yılında İslâm’a dair Lahor’da yapılan bir toplantıda, Muhammed Rehber adlı bir tebliğcinin oksidentalistik çalışmalar yapacak enstitüler açılması yönünde görüş bildirdiğinden, ancak şiddetli bir muhalefet ile karşılaştığından söz etmektedir.²⁴

İlk olarak Hasan Hanefi, oksidentalizmi bir ilmi disiplin şeklinde ele aldı ve bu konu ile alakalı “*Mukaddime fî İlmî’l-İstiğrâb*” adında müstakil bir eser yazdı. O, bu kitabının bir yerinde özet olarak şu bilgilere yer vermektedir:

“Doğu, batının karşısında ezilmemeli, onu kendine bir örnek olarak görmemeli ve ona hayranlık içerisinde bakmamalıdır. Aksine ona araştırmacı bir öğretmen, bir akademisyen gözü ile bakmalı, onu laboratuvarında incelenecek bir malzeme şeklinde değerlendirmelidir. Bu konuda, akademik çalışmalar yapılmalıdır. Batı, kendi kültürünü besleyen, ona kaynaklık eden ve onu bir medeniyet haline getiren esas membarları incelerken, Yunan-Latin ve Yahudi-Hıristiyan kaynaklarından bahsediyor. Ancak, İslâm’ı da içine alan eski doğu kaynağı ile Avrupa’daki diğer kültürel çevrelerden bahsetmemektedir.”²⁵Kanaatimizce ilk iki kaynak olan

²² Yavuz, Hilmi, “Oryantalizm Üzerine Bir Giriş Denemesi”, *Marife*, Konya 2002, yıl: 2, sayı: 3, s. 62 vd.

²³ Meriç, Cemil, *Bu Ülke*, İletişim Yayınları, İstanbul 2004, s. 129.

²⁴ Paret, Rudi, *The Study of Arabic and İslâm at German Universities*, Franz Steiner Verlag GmbH, Wiesbaden 1968, s. 5; Hidir, “Oryantalizm’e Karşı Oksidentalizm: Hadis Oksidentalizmi – M. Fuat Sezgin ve M. Mustafa el-Azamî Örneği”, s. 8.

²⁵ Hanefi, Hasan, *Mukaddime fî İlmî’l-İstiğrâb*, el-Muessesetu’l-Cem’iyyeli’d-Dirâseti ve’n-Neşri ve’t-Tevzîi, Beyrut 2006, s. 104.

Yunan-Latin ve Yahudi-Hıristiyan kaynakları, kendilerine yakın olduğundan dolayı kendileri tarafından beğenilmektedir. Diğer iki kaynağın tanınması ve öne çıkması ise, kendileri tarafından tasvip edilmemektedir. Özellikle doğu medeniyeti ve İslâm dininin, onların mevcut medeniyetlerinin asli kaynağı olarak bilinmesi ile kendilerinden önce Avrupa'da mevcut bulunan medeniyetlerin ortaya çıkması, kendileri için bir tür problem oluşturmaktadır. Onlar, doğu medeniyetlerinin kendi medeniyetlerinin kaynağı olarak bilinmesini istememektedirler.

Oksidentalizmi, batı toplumlarını, onların kültürlerini, heryönü ile bilimselyöndenakademik düzeyde araştırmak olarak değerlendirebiliriz.²⁶ Ayrıca oksidentalizm hareketi, doğunun, batının kendisine asırlarca uyguladığı kalıplaştırma hareketine karşılık direnç göstermesi, bu kalıplaştırmayı tanıyarak bilimsel çalışmalarla onu telafi etmesidir.²⁷

Bütün bu tanımlardan anlaşıldığı gibi bir terim olarak oksidentalizm, değişik bakış açılarına göre değerlendirilmektedir. Bu değerlendirmeleri, kısaca üç başlık halinde ele almak mümkündür:

1. Oksidentalizm, doğunun kendi çıkarları için batıyı incelemesi, karşı koyması ve onları engellemeye çalışmasıdır.

2. Oksidentalizm, batı düşmanlığı demektir. Nitekim Ian Bruma, Avis-hai Margalit ve benzeri oryantalistler ise oksidentalizmi, batı düşmanlığı olarak algılamaktadırlar.²⁸

3. Oksidentalizm, doğulu bilim adamlarının tarafsız bir bakış açısı ile batıyı incelemeleri, onların olumlu yönlerini almaları ve olumsuz şeylerinden uzak durmalarıdır. Bu şekilde düşünen oksidentalistlerin hedefinde, yalnız şarkın değil, ayırım gözetilmeden tüm insanların refahı vardır.²⁹

Bu maddelerin ilk ikisindeki tanıma göre düşmanlık, çıkar, ötekileştirme ve kişisel mefaatler söz konusudur. Kanaatimizce üçüncü maddedeki yorum daha isabetlidir. Bu maddede işaret edildiği gibi oksidenta-

²⁶ Bu konuda geniş bilgi için bkz. Öztürk, Mustafa, "Oksidentalizm Bağlamında Afgânî-Abduh Ekolü", *Marife*, Konya, 2006, yıl: 6, sayı: 3, s. 48.

²⁷ Yavuz, Şevket, "Taktirden Tahayyüle: Dinin Kadastrolaşması ve Varlığın Ötekileştirilmesi Bağlamında Oksidentalizmi Yeniden Düşünmek", *Marife*, Konya 2006, yıl: 6, sayı: 3, s. 107.

²⁸ Stanly, Turner Bryan, *Oryantalizm, Postmodernizm ve Globalizm*, trc. İbrahim Kapaklıkaya, Ankara Yayınları, İstanbul 2003, s. 24; Metin, *Oksidentalizm İki Doğu İki Batı*, s. 13, 68.

²⁹ Öztürk, "Oksidentalizm Bağlamında Afgânî-Abduh Ekolü", *Marife*, s. 48; Metin, *Oksidentalizm İki Doğu İki Batı*, s. 66.

listlerin, amaçlarına ulaşmaları için bilimsel ve akademik çalışmaları ön plana çıkarmalıdır. Robert Woltering de, oksidentalizm için doğunun kendi kişiliğini kaybetmeden batının yararlı değerlerini araştırıp ortaya koyması anlamında yorumlamaktadır.³⁰ M. Fuat Sezgin de, İslâm dünyasının kendi kültürünü sağlıklı bir şekilde öğrenmesinin yanında, bugünkü modern batı medeniyetini anlaması, tanınması, ondan ilmi terakki adına bütün olumlu ilmi gelişmeleri mümkün olduğu kadar almasının gerektiğini söylemekte ve bunu ciddi bir şekilde tavsiye etmektedir.³¹

On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren, İslâm âleminin çeşitli yerlerinde genel anlamda Oksidentalizm düşünceleri gelişmeye başladı. Bunların başında, Cemâleddin Afgânî³² (ö. 1315/1897), gelmektedir. Onun amacı, batının İslâm dünyasındaki egemenliğine son vermek, Müslümanların geçmişte yaşadıkları iktisamlı günleri geri getirmek ve sömürgeci batı dünyası karşısında İslam birliğini (ittihad-ı İslam, Panislamizm) kurup geliştirmektir.³³ Oksidentalizm bir düşünceye sahip olan Muhammed Abduh (ö. 1323/1905), Avrupa düşüncesine karşı iki şeyi yapmak istiyordu. Biri, yeni düşünceleri İslam düşüncesiyle karıştırıp ikisini barışık duruma getirmek, diğeri ise taklit ve taassup zincirlerinin kırılmasının dinsizliğe ve ahlaki temellerin gevşemesine neden olmasını önlemektir. Abduh'u, bu tür düşünceleri nedeniyle tenkit edenler vardır. Tenkitte ölçülü olmak gerekir.³⁴ Afgânî, daha çok siyasi alanda faaliyet gösterirken, Abduh ve talebesi Reşid Rıza (ö. 1354/1935) ile sonradan gelen Seyyid Kutub (ö. 1386/1966) gibi âlimlerin daha çok bilimsel alanlarda çalıştıklarını görmekteyiz. Özellikle Seyyid Kutub'un batıya dair yapmış olduğu çalışmalar, olumlu anlamda bir oksidentalizm faaliyet olarak değerlendirilebilir.³⁵ Özellikle Sezgin eserlerinin pek çok yerinde, batıdaki maddi gelişmelerin aslında İslâm kaynaklı olduğunu dile getirmeye çalışmıştır.³⁶ "Tek olan

³⁰ Metin, *Oksidentalizm İki Doğu İki Batı*, s. 70.

³¹ Yılmaz, İrfan, *Yitik Hazinenin Kaşifi Fuat Sezgin*, Yitik Hazine Yayınları, İstanbul 2009, s. 103.

³² Rıza, Muhammed Reşit, *Tarihu'l-Ustazi'l-İmam eş-Şeyh Muhammed Abduh*, Matbaatu'l-Menâr, Mısır 1931, I, 27; Karaman, "Efgânî", *DİA*, X, 456

³³ Karaman, "Efgânî", X, 462; Öztürk, "Oksidentalizm Bağlamında Afgânî-Abdud Ekolü", *Marife*, s. 59; Metin, *Oksidentalizm İki Doğu İki Batı*, s. 104.

³⁴ İnayet, Hamid, *Arap Siyasi Düşüncesinin Seyri*, Yöneliş Yayınları, İstanbul 1997, s. 133.

³⁵ Geniş bilgi için bkz. Kayacan, "Seyyid Kutub'un Batı Okuma Biçimi", s. 244.

³⁶ Sezgin, M. Fuat, *İslâm Bilimler Tarihi Üzerine Konferanslar*, Timaş Yayınları, İstanbul 2012, s. 9 vd.; a. mlf. *Tanınmayan Büyük Çağ*, Timaş Yayınları, İstanbul 2010, s. 10 vd.; a. mlf. *Bilim Tarihi Sohbetleri*, söyleşi: Sefer Turan, Timaş Yayınları, İstanbul 2010, s. 41 vd.; Yılmaz, *Yitik Hazinenin Kaşifi Fuat Sezgin*, s. 63 vd.; Öztürk, "Oksidentalizm Bağlamında Afgânî-Abdud Ekolü", *Marife*, s. 59; Metin, *Oksidentalizm İki Doğu İki Batı*, s. 104.

Allah'tan başka ilah yoktur. Seçilmiş halk, seçilmiş ırk veya sınıf yoktur, bütün insanlar eşittir"³⁷ diyen Aliya İzzetbegoviç'in (ö. 1424/2003) de, oksidentalizm alanında önemli bir yeri vardır. O, *İslâm Deklarasyonu* isimli kitabında pek çok şeyi anlatmaktadır.³⁸ Hasan Hanefi'nin, "*Mukaddime fi ilm'il-İstiğrâb*" adlı eseri, oksidentalizm alanında yazılmış önemli bir çalışmadır.³⁹ Mustafa Sibâî (ö. 1334/1964), Nabia Abbott (ö. 1402/1981), Muhammed Hamidullah (ö. 1423/2002), Muhammed Mustafa el-A'zâmî, Muhammed Zübeyr Sıddîkî, Muhammed Accâc el-Hatîb ve M. Fuat Sezgin, hadis oksidentalizminin öncülerindendirler. Bunlardan her birinin kendine göre bu alanda ortaya koyduğu değerli çalışmaları vardır.

Kanaatimizce batı, bugüne kadar kendisini bir özne kabul ederek, doğuyu bir nesne olarak kullanma anlayışı ile hareket etmiştir. Yirminci yüzyılda fiziksel işgal, yerini zihinsel işgale bıraktı ve bunun neticesinde onların dünyadaki egemenlikleri, farklı bir boyuta taşındı. Doğuda, buna karşı tepki duyan bazı Müslüman din ve bilim adamları, bunu tersine çevirme ideali ile hareket etmektedirler. Buna göre oksidentalizm, batının bu iktidarını yıkma, onların doğu üzerindeki hegemonyalarını ortadan kaldırma girişimi olarak değerlendirilebilir. Oryantalistlerin çalışmaları, organizeli bir şekilde devam etmektedir. Onun arkasında batılı devletlerin siyasi, ekonomik, askeri, bilimsel ve benzeri güçleri bulunmaktadır. Oksidentalistlerin ise, bu alandaki çalışmaları daha çok kişisel gayretleri ile devam etmektedir. Haklarında çeşitli yorumların yapıldığı oryantalizm ve oksidentalizmin kapsam alanları, kısaca şu şekilde özetlenebilir:

"Batıya nazaran doğu, kültürel ve sosyal değerleri daha fazla ön planda tutmaktadır. Batıda maddi çıkarlar, doğuda ise insanî ve ahlâkî değerler tercih edilir. Doğru, manevi değerleri ön planda tutarken, batı ise daha çok maddi ve rasyonel olanı düşünür. Doğru insanının öz belleğinde, batı insanınkine göre daha çok hayır, güzellik ve estetik duygular hâkim bulunmaktadır.⁴⁰

³⁷ İzzetbegoviç, Aliya, *İslâm Deklarasyonu*, Fide Yayınları, trc. Rahman Ademi, İstanbul 2014, s. 53.

³⁸ İzzetbegoviç, *İslâm Deklarasyonu*, s. 19, 54, 81 vd.

³⁹ Hanefi, Hasan, *Gelenek ve Yenilenme*, trc. M. Emin Maşalı, OTTO, Ankara 2011, s. 5.

⁴⁰ Bkz. Coronil, Fernando, "Beyond Occidentalism: Toward Nonimperial Geohistorical Categories", *Cultural Anthropology*, Blackwell Publishing, American 1996, Vol. 11, No:1, s. 78; Jouhki, Jukka, *Imaging the Other, Orientalism and Occidentalism in Tamil European in Tamil-European Relations in South India*, Jyväskylä University Printing House, Jyväskylä, 2006, s. 59.

Oksidentalizmin konusu, her şeyden önce batıdır. Oryantalistler, eski Yunan ve Roma uygarlıklarını, dünya medeniyetindeki bütün güzelliklerin kaynağı olarak kabul etmektedirler. Hasan Hanefi'nin de ileri sürdüğü gibi oksidentalizmin gayesi, dünya medeniyetinin kaynağının sadece eski Yunan ve Roma uygarlığı olmadığını, doğu ve İslâm uygarlığının da bunda ciddi katkılarının bulunduğunu ortaya çıkarma çabasıdır.⁴¹ Kanaatimizce oksidentalistik çalışmalarda, tepkiselliğin olmaması, batının ve oryantalizmin bir olgu olarak ele alınması, sebep, amaç ve sonuçları açısından objektif olarak değerlendirilmesi, bunların tahlil ile tenkit yönünün öne çıkarılması gerekir. Ayrıca oksidentalizmin diğer bir konusu da, oryantalistlerin İslamî ilimler alanında yaptıkları menfi çalışmalarına karşı, bu alanda ciddi ve bilimsel çalışmalarda bulunmaktır.

Kavram olarak çok eski olmasa bile aslında oksidentalizm, çok sağlam ve çok zengin bir entelektüel alt yapıya sahiptir. Buna göre oksidentalizm, küllenen ve unutulmaya yüz tutan bu entelektüel zenginliğin farkına varma, gün yüzüne çıkarma ve yeniden yorumlama gayretidir. Günümüzde bu gaye için çalışmada bulunanlardan biri de, bu alanda çok önemli eserler ortaya koyan Sezgin'dir. O, kütüphanelerin tozlu rafları içinde kaybolmuş birçok elyazması eseri ortaya çıkararak ilim dünyasına kazandırmaktadır. Müslüman bilim adamlarının unutulmaya yüz tutmuş birçok icadını bularak maket haline getirmektedir. Sezgin bu icatlardan oluşturduğu aletleri, kurduğu müzelerde ve değişik uluslararası fuarlarda sergilemenin yanında, televizyon kanallarında ve konferanslarda da tanıtmaya çalışmaktadır. Ayrıca o, bu çalışmaları ile elde ettiği bilgileri bilim dünyasının istifadesine sunmayı da ihmal etmemektedir. Sezgin, bu çalışmaları ile İslam bilim tarihinde bir ilki gerçekleştirmiş, İslam bilim alanında morallerin yükselmesine, özgüven bunalımının aşılmasına katkı sunmuş ve batılı bilim adamlarının da dikkatlerini bu noktaya çekmeyi başarmış bulunmaktadır.⁴²

Yukarıda anlattıklarımızdan da anlaşıldığı gibi özgüven, insanda yeni ve farklı bilgi yollarını, idrakleri ve söylemleri ortaya çıkarır. Bu özgüveni kazanan Müslümanlar, öteki olan batıya karşı kendilerinde bulunan aşağılık kompleksinden kurtulurlar ve karşı tarafta bulunan üstünlük şımarıklığını ortadan kaldırır. Böylece ötekilerin dikkatini çekerler ve biz

⁴¹ Öztürk, "Oksidentalizm Bağlamında Afgânî-Abduh Ekolü", s. 44.

⁴² Sezgin, *Tanınmayan Büyük Çağ*, s. 7 vd.; Yılmaz, *Yitik Hazinenin Kaşifi Fuat Sezgin*, s. 35, 75 vd.

de varız diyerek kendilerini oryantalistlere kabul ettirirler. Bu yolla yüzyıllardır nesne olarak ve batı kaynaklı teorilerin uygulama laboratuvarı olarak görülen İslam medeniyeti de artık başkaları tarafından özne olarak kabul edilir. Oksidentalizm, İslam dünyasını kültürel ve zihinsel emperyalizmden kurtarma ve aslına döndürme mücadelesidir.

Esasen İslâm âlemi, başlangıcından itibaren yaklaşık bin yıla kadar bilimsel araştırmalarda bulunmayı ihmal etmemiştir. Hiçbir ayırım yapmadan, tüm toplumlardaki ilmi kaynakları tercüme ederek insanların istifadesine sunmuştur. İslâm dini, bu tür ilmi araştırmalara engel teşkil etmediği gibi, bu çalışmalar o zaman için devlet tarafından desteklenmiştir. İslâm'ın tasvibi ve devletin desteği ile dünya kültürlerinin bilimsel mirasları, kararlılıkla İslâm âlemine kazandırılmıştır. İslâm bilgileri, ayırım yapmadan Aristoteles'i asırlarca "*el-Muallimu'l-Evvel*" (*ilk üstat*) adı ile isimlendirmişlerdir. Müslüman olmayan diğer bilim adamlarına da o derece değer verip "*el-Fadl*" gibi saygı ifade eden kelimelerle andılar. Çeşitli bilgileri değerlendirirken, eleştirisinin adaletsiz, ölçüsüz ve keyfi olmamasının gerektiğini de dikkate almışlardır. Ancak, on altıncı yüzyılda bu çalışmalar gevşedi ve on yedinci yüzyılda da gerilemeye başladı.⁴³

Pek çok bilim adamına göre oryantalizm, milâdî 1312 tarihindeki Viyana Konsili ile başlayan ve zaman içerisinde birçok akademik birikime sahipken, oksidentalizmin tarihi gelişimi için böyle bir mirastan söz edilememektedir. Dolayısı ile oksidentalizm, batı hakkında fikirler, imajlar ve kavramlar üreten bir kurumsal yapıya sahip olmaktan uzaktır. Oryantalizm, çok köklü akademik bir disipline sahiptir. Süreç içerisinde, batının sömürge kurumlarından oldukça istifade etmektedir. Ancak oksidentalizm için böyle bir durum söz konusu değildir. Çünkü oksidentalizm, tarihi gelişim sürecinde sömürgeci, emperyalist bir siyaset aracı ve üreticisi olmamaktadır. Oksidentalizm, daha ziyade hâkim ve aşağılayıcı bir söylem ve eyleme karşı çıkmaya, tavır geliştirmeye çalışan ve özgüven bunalımını aşmaya gayret gösteren bir düşüncedir. Sonuç itibarıyla tarihi gelişim açısından oryantalizm ile oksidentalizm arasında bir paralellik yoktur. Her söylem, kendi şartları içinde ortaya çıkmaktadır. Oryantalizm, kendi dinamikleri içinde ortaya çıkarak zamanın şartlarına uy-

⁴³ Sezgin, *İslâm Bilimler Tarihi Üzerine Konferanslar*, s. 40; a. mlf. *Bilim Tarihi Sohbetleri*, s. 125 vd.; Yılmaz, *Yitik Hazinenin Kâşifi Fuat Sezgin*, s. 52 vd.

gun bir şekilde varlığını farklı isimler altında sürdürmeye devam etmektedir. Oksidentalizm bu yönüyle yenidir. Ancak o, batıya karşı kendi tarihi gelişimi içinde ortaya çıkan ve söylemlerini kendi değerleri açısından meydana getiren bir tavidir. Ayrıca o, bu eksen üzerinde varlığını devam ettirmeye çalışmaktadır.

Türkiye’de ilk defa Cemil Meriç’in “*Müstağrip/Oksidentalist*” kavramını kullandığını görmekteyiz. O, “*Bu Ülke*” adlı eserinde Ahmet Mithat’ın şu sözüne yer vermektedir: “Biz, son devir muharrirleri, maarif-i garbiyyeyi Şarka ithale çalışan birer müstağribiz.”⁴⁴ Alman şarkiyatçı Rudi Paret de, oksidentalistik çalışmalara olan ihtiyacı dile getiren bir kişi olarak bilinmektedir. Paret, İslâm dünyasının batıyı tanımaya ve anlamaya yönelik ciddi çalışmalar ortaya koymasının “*Batı Araştırmaları*” veya “*Garbiyat Araştırmaları/Occidental Studies*” adı altında enstitülerin kurulmasının gereğine işaret etmektedir. Yapılan araştırmalara göre Paret, “oksidantalizm” terimini ilk kullanan şarkiyatçıdır ve 1957 yılında İslâm’a dair Lahor’da yapılan bir toplantıda, Muhammed Rehber adlı bir tebliğcinin oksidentalistik çalışmalar yapacak enstitüler açılması yönünde görüş bildirmesinden dolayı şiddetli bir muhalefet ile karşılaştığından söz etmektedir.⁴⁵

İlk olarak Hasan Hanefi, oksidentalizmi bir ilmi disiplin şeklinde ele aldı ve bu konu ile alakalı “*Mukaddime fî İlmi’l-İstiğrâb*” adında müstakil bir eser yazdı. O, bu kitabının bir yerinde özet olarak şu bilgilere yer vermektedir:

“Doğu, batının karşısında ezilmemeli, onu kendine bir örnek olarak görmemeli ve ona hayranlık içerisinde bakmamalıdır. Aksine ona araştırmacı bir öğretmen, bir akademisyen gözü ile bakmalı, onu laboratuvarında incelenecek bir malzeme şeklinde değerlendirmelidir. Bu konuda, akademik çalışmalar yapılmalıdır. Batı, kendi kültürünü besleyen, ona kaynaklık eden ve onu bir medeniyet haline getiren esas membarları incelerken, Yunan-Latin ve Yahudi-Hıristiyan kaynaklarından bahsediyor. Ancak, İslâm’ı da içine alan eski doğu kaynağı ile Avrupa’daki diğer kültürel çevrelerden bahsetmemektedir.”⁴⁶ Kanaatimizce ilk iki kay-

⁴⁴ Meriç, Cemil, *Bu Ülke*, İletişim Yayınları, İstanbul 2004, s. 129.

⁴⁵ Paret, Rudi, *The Study of Arabic and Islâm at German Universities*, Franz Steiner Verlag GmbH, Wiesbaden 1968, s. 5; Hıdır, “Oryantalizm’e Karşı Oksidentalizm: Hadis Oksidentalizmi – M. Fuat Sezgin ve M. Mustafa el-Azamî Örneği”, s. 8.

⁴⁶ Hanefi, Hasan, *Mukaddime fî İlmi’l-İstiğrâb*, el-Muessesetu’l-Cem’iyye li’l-Dirâseti ve’n-Neşri ve’t-Tevzîi, Beyrut 2006, s. 104.

nak olan Yunan-Latin ve Yahudi-Hıristiyan kaynakları, kendilerine yakın olduğundan dolayı kendileri tarafından beğenilmektedir. Diğer iki kaynağın tanınması ve öne çıkması ise, kendileri tarafından tasvip edilmemektedir. Özellikle doğu medeniyeti ve İslâm dininin, onların mevcut medeniyetlerinin asli kaynağı olarak bilinmesi ile kendilerinden önce Avrupa’da mevcut bulunan medeniyetlerin ortaya çıkması, kendileri için bir tür problem oluşturmaktadır. Onlar, doğu medeniyetlerinin kendi medeniyetlerinin kaynağı olarak bilinmesini istememektedirler.

Edward Said’in dediği gibi oryantalizm, bir bilgi problemi olduğu kadar, bir hâkimiyet, sömürge, iktidar problemi ve hegemonya hakkında bir söylem biçimidir. Ona göre oryantalizmi, akademik bir disiplin, bir düşünce üslubu ve tüzel bir kurum olmak üzere, üç düzlemde tanımlamak gerekir.⁴⁷ Konuya bu açıdan bakıldığı zaman oksidentalizmin tanımı, ortaya çıkış gerekçesi ve tarihi gelişimi bakımından oryantalizme benzediği anlaşılmaktadır. Oksidentalizm, bir hâkimiyet, sömürge düşüncesi, iktidar problemi ve başkalarının bilgilerini kendine mal etme ideali değil, sadece bir düşünce üslubundan ibarettir. Said, İslâm âleminde batı dünyasına yönelik ciddi bilimsel çalışmaların olmayışından yakınmakta ve “Niçin bizde Fransa, Almanya ve Amerika araştırmaları konusunda ciddi, çağdaş Arapça çalışmalar bulunmamaktadır? Tüketim mallarında son teknolojileri ithal edip takip ediyor, en görkemli araçlara binebiliyoruz. Ne var ki ben, hiç bir Arap üniversitesinde ve hiçbir dini kurumda diğer din ve kültürlerin, günümüzdeki olayların şekillenmesinde önemli rolü olan batılı devletlerin tarih ve kültürlerinin derinlemesine araştırıldığını görmedim!”⁴⁸ diyerek, bu konudaki duygularını dile getirmektedir. Bundan anlaşıldığına göre Said, doğuluların başına gelebilecek en kötü şeyin, batıların değerlendirmeleri ile kendilerine bakmak olduğunu anlatmak istemekte ve bu konudan yakınmaktadır.⁴⁹

Aslında Said burada doğuluların, her alanda batının ölçüleri ile değil, kendi bakış açıları ile olayları değerlendirmelerinin gereğini vurgulamak istemektedir. Doğrusu o, bu konudaki fikirleri açısından haksız değildir. Çünkü bugün Türkiye’de ve genelde İslâm âleminde, oryantalizm hak-

⁴⁷ Said, *Şarkiyatçılık*, s. 15 vd.; Hıdır, “Oryantalizm’e Karşı Oksidentalizm”, s. 9.

⁴⁸ Said, *Ta’kibât ale’l-İstîsrâk*, trc. Süphi Hadidi, Amman 1996, s. 149; Özcan Hıdır, “Oryantalizm’e Karşı Oksidentalizm”, s. 11.

⁴⁹ Hıdır, “Oryantalizm’e Karşı Oksidentalizm”, s. 11.

kında yazılan eserler yeterli değildir. Mevcut olanların pek çoğu da, batılıların bakış açısıyla yazılan eserlerdir. Aslında, doğuluların kendi bakış açıları ile özgün eserler ortaya koymaları icap etmektedir. Müslümanların, bu tarihi süreç içerisinde ciddi bir şekilde çalışmaları ve yapılan çalışmalarını da, hem maddi hem de manevi yönden desteklemeleri gerekmektedir. Bunun için de, bu konuda çalışacak kişilerin, kendi kültürlerini çok yönlü bir şekilde öğrenmeleri, kendilerine güvenmeleri, oryantalizmin çalışmalarından yararlanırken, onların tuzaklarına düşmemeleri, kendilerine has ilke ve metotları geliştirmeleri icap eder. Müslümanlar bunu yaparken, kendilerini bir nesne değil, bir özne bilinci ile hareket etmelidirler. Mevcut süreç ve şartlar içerisinde yetişen gerçek bir oksidentalizm, böyle olmalıdır.

İslâm âleminde, bu konuya işaret eden çeşitli çalışmaların yapıldığını görmekteyiz.⁵⁰ Buna göre İslâm âleminde bu alanda çalışacak kişiler, kendilerini iyi bilecek, kendisine güvenecek, batıyı da tanıyarak onların karşısında eziklik ve eksiklik hissetmeyecek. Oksidentalistlerin, her konuda, özellikle “*Bir topluluğa duyduğunuz kin, sizi adil davranmaya itmesin*”⁵¹ mealindeki ayette ifade edildiği gibi adalet noktasında, Kur’ân çizgisinden çıkmamaları gerekir. Buna göre oksidentalistlerin, her şeyi olduğundan farklı değil, olduğu gibi değerlendirmeleri icap etmektedir. Normal olarak her ülke, kendi siyasi, ekonomik ve kültürel anlayışı doğrultusunda kendine has bir oksidentalizm anlayışını oluşturmaya çalışmaktadır. Genel olarak resmi veya gayri resmi, her ideoloji, kendi bakış açısına göre bir oksidentalizm geliştirebilir. Kanaatimizce, Kur’ân ve sünnet ölçü alınarak, tüm insanlığın huzur, saadet ve mutluluğunun hedef alındığı eşitlikçi, özgürlükçü ve adaletçi bir İslâm oksidentalizmi, en isabetli olanı olacaktır.

Özellikle oryantalizm, on dokuzuncu yüzyılda bir eğitim, araştırma ve siyasi ideoloji olarak etkin hale gelmiş bulunmaktadır. Oryantalistler, zamanla İslâm kültürüne dair eserleri kendi dillerine tercüme ederek ondan yararlandılar ve bu yolla İslâm âlemini idare etmeye çalıştılar. Günümüzde İslâm âlemi ile ilgili çeşitli akademik çalışmalarını sürdüren oryantalistlerin tarafsız olmadıklarını ve ciddi bir geçmişe ve tecrübeye

⁵⁰ Bkz. Meriç, *Bu Ülke*, s. 129 vd.; Davudoğlu, Ahmet, “Batıdaki İslâm Çalışmaları Üzerine”, *Marrife*, Konya 2002, yıl: 2, sayı: 3, s. 39 vd.

⁵¹ el-Mâide 5/8.

sahip olduğu için, sık sık şekil, söylem ve taktik değiştirdikleri görülmektedir. Fakat hedefi değişmemektedir.

Oryantalizmden 400 yıl sonra ortaya çıkan oksidentalizm hareketinin, oryantalizme karşı gösterilen bir tepki olduğu kanaatindeyiz. Oryantalizmi, oksidentalizmden ayıran en belirgin fark kendisi dışındakini ötekileştirme olayıdır. Oryantalizm, çıkarları gereği daima birilerini ötekileştirmektedir. Oksidentalizm ise, çıkarlarını değil bilimsel ölçüler dâhilinde hak ve adalet ilkelerini benimsemektedir. Kanaatimizce oksidentalizm, bir yönü ile hem İslamı savunma hemde gerçekleri ortaya koyma mücadelesidir. Diğer bir yönü ile de batıyı bütün değerleriyle incelemek, olumlu yönlerini ortaya çıkarmak, ondan yararlanmak ve buna göre yeni sıratlar geliştirerek pozisyon almaktır.

Sonuç

Batı dünyasında İslam dini ile ilgili menfi veya müspet pek çok çalışma yapılmıştır. Kilisenin ve devletinde desteğini arkasına alan bu çalışmalar zamanla akademik bir şekle bürünmüş ve oryantalizm ismi ile anılmıştır. Oryantalizm kelimesi, Türkçe’de şarkiyat ve doğu bilimi, Arapçada ise istiṣrâk şeklinde kullanılmıştır. Doğuyu ve doğuya dair her şeyi laboratuvar ortamında incelemeye değer gören kişilere oryantalist veya müsteşrik denmiştir. Bir terim olarak batının doğuyu inceleme, algılama, anlama, açıklama ve tanımlaması olarak izah edilen oryantalizm zamanla bu çalışmalardan elde ettikleri verileri, kendi siyasi, iktisadi ve emperyal amaçları için kullanmışlardır ve bu günde farklı isimler altında kullanmaya devam etmektedirler.

Dünyanın çeşitli yerlerinde oryantalizmin bu sömürgeci ve ötekileştirici faaliyetlerine karşı, oksidentalizm adı verilen yeni bir hareket gelişmeye başladı. Fransızca’da Batı anlamında “*occident*” kelimesinden türeyen oksidentalizm, batılı/batıya özgü olan her şey için ise, “*occidentale*” kavramı ile ifade edilmiştir. Arapçada, “*istiṣrâb*” kelimesi ile tanımlanan oksidentalizm bir terim olarak, doğunun batıyı bir bütün olarak akademik bir üslup ile inanç, ibadet, kültür, tarih, coğrafya, ekonomi, iktisat, siyaset, örf ve adet açısından değerlendirmesidir. Şu anda oryantalizm, akademik bir konu iken, oksidentalizm henüz o dereceye ulaşmamıştır. Malesef günümüzde oksidentalistik faaliyetler, Müslüman ilim adamlarının bireysel kalkışmaları ile yürümektedir. Oksidentalizm

hareketi henüz kurumsallaşamamış ve Müslüman devletlerinde desteğini yeteri kadar alamamıştır. Oksidentalizm, batı'ya karşı, kendi dinini, kültürünü, siyasetini, ekonomisini ve tüm değerlerini savunmalı ve alternatif bir medeniyet ortaya koymalıdır. Ayrıca manevi değerlerini içselleştiren, çalışkan, dürüst, idealist ve özgüveni yüksek seçkin nesillerin yetişmesine vesile olmalıdır.

Hz. Muhammed (s.a.v.) bir hadiste, "Size iki şeyi emanet olarak bıraktım. Siz, bu iki şeye uygun hareket ettiğiniz müddetçe, hiçbir zaman sapıtmayacaksınız. Bunlar, Allah'ın kitabı Kur'ân ve onun Resulü'nün sünnetidir" diye buyurarak, Müslümanların yaşam felsefelerinde almaları gereken temel iki kriteri ortaya koymuştur. Dolayısı ile oryantalistik faaliyetlere karşı duran ve alternatif çalışmalar ortaya koymaya çalışan oksidentalistlerin yaşantılarında hak, adalet, emanete riayet, dürüstlük, hoşgörü, saygı, tevazu, çalışkanlık ve kardeşlik haklarına riayet gibi ulvi değerlere dikkat etmeleri gerekmektedir. Yirmi birinci yüzyılın modern dünyasında yaşayan Müslümanların batı dünyası ile rekabet edebilmesi için bilimsel çalışmaları hızlandırması son derece önem arz etmektedir. Oksidentalistler, Oryantalistlerin, başta hadis olmak üzere değişik temel İslam bilim dallarında meydana getirdikleri tahribatı düzeltmeye ve tenkitlerine cevaplar vermeye gayret etmektedirler. Bu alanda başta M. Fuat Sezgin ve M. Mustafa Azâmî olmak üzere çok çok Müslüman ilim adamının bilimsel çalışmaları bulunmaktadır.

Informative Abstract

Occidentalism As A Concept

There is a lot of researching about Islam in the western world, especially about Koran and sunnah. Many of these studies are based to be developed in a planned manner prejudice and marginalization. Today, this studies in progress in a systematic manner is called orientalism. Known as a word of French origin and used in the sense of orientalism, appeared with a different meaning in the historical process. Orientalism as a term, east of the west review, perception, mean, description, and identification means. Emerging studies against it, today these are introduced as occidentalism.

Occidentalism, in French, in the western sense "occident" is derived from the word. The east-west dichotomy, orient-occident, while it

is expressed in the form of eastern/oriental “*oriental*” western to the west is that it is specific, “*occidental*” is expressed. From this point. In Arabic, western word “*west*” and oksidentalizm “*istiğrâb*” is expressed with words. Also, “*occidentalism*,” can be considered as the perception of the west. Occidentalism as a term, review the West as a whole, utilization of the beneficial aspects and defense against them is the work of Islamic values.

In other words, occidentalism is subject to the east to the western academic research. At the moment orientalism is academical subject but occidentalism is not the same. Against the West, their own religion, culture, politics, In short, all the values of defending by occidentalism. This in a sense is a movement that developed against the orientalism of the Islamic world. Occidentalism is anti-Orientalism. Orientalism, which means if you look at how eastern with western society glasses. Also occidentalism, which means you look at how western with eastern society glasses. Prophet Muhammad say in a hadith, “I left you two things. If you, obey these two things as long as, you will never aberration. This two things, The Qur’an, which is the book of Allah and my Sunnah “. He has drawn a roadmap to Muslims. Especially muslim people who work aganist to Orientalistic activities, they have to be carefull about all topic, justice and required to comply with the measure entrusted to respect. To make this happen, Muslims must work hard, especially in scientific fields. Oryanyalist, They’re concerned with various fields of Islam, especially in the hadith, and he is working in an effort to destroy him. Also occidentalis, the incident posed serious answer to the criticisms and put forward valuable works in this area. This area has many public occidentalist also it has many Occidentalists as the hadith. M. Fuat Sezgin and Mustafa Azâmî have really serious efforts about this topick.

Keywords: Islam, Orientalism, Occidentalism.

Kaynakça

Akalın, Şükrü Haluk vd. *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2011.

Akgün, Hüseyin, *Goldziher ve Hadis*, Araştırma Yayınları, Ankara 2014.

Ateş, Ali Osman, *Oryantalistlerin Hz. Peygamber İle İlgili İddialarına Cevaplar*, Beyan Yayınları, İstanbul 1996.

- Aydın, Mehmet, "Doğu-Batı Rekabeti ve Oksidentalizmin Yükselişi", *Marife*, Konya 2006.
- Bulut, Yücel, "Oryantalizm", *DİA*, İstanbul 2007.
- "Oryantalizm'in Tarihsel Gelişimi Üzerine Bazı Değerlendirmeler", *Marife*, Konya 2002.
- Coronil, Fernando, "Beyond Occidentalism: Toward Nonimperial Geohistorical Categories", *Cultural Anthropology*, Blackwell Publishing, American 1996.
- Davudoğlu, Ahmet, "Batıdaki İslâm Çalışmaları Üzerine", *Marife*, Konya 2002.
- Denffer, Ahmed Von, *Literature on Hadith in European Languages: A Bibliography*, Leicester 1981.
- Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara 2007.
- Hanefi, Hasan, *Mukaddime fî İlmi'l-İstiğrâb*, el-Muessesetu'l-Cem'iyye li'd-Dirâseti ve'n-Neşri ve't-Tevzîi, Beyrut 2006.
- Hıdır, Özcan, "Oryantalizm'e Karşı Oksidentalizm: Hadis Oksidentalizmi – M. Fuat Sezgin ve M. Mustafa el-Azamî Örneği", *Hadis Tetkikleri Dergisi*, İstanbul 2007.
- İnayet, Hamid, *Arap Siyasi Düşüncesinin Seyri*, Yöneliş Yayınları, İstanbul 1997.
- İzzetbegoviç, Aliya, *İslâm Deklarasyonu*, Fide Yayınları, trc. Rahman Ademi, İstanbul 2014.
- Jouhki, Jukka, *Imaging the Other, Orientalism and Occidentalism in Tamil European in Tamil-European Relations in South India*, Jyvâsklâ Universty Printing House, Jyvâsklâ 2006.
- Karaman, Hayreddin, "Efgânî", *DİA*, İstanbul 1993.
- Kayacan, Murat, "Seyyid Kutub'un Batıyı Okuma Biçimi", *Marife*, Konya 2002.
- Kılıçbay, Mehmet Ali, *Avrupa Merkezilik ve Dünya Tarihinin Marjinalleşmesi, Özgür Üniversite Forumu*, İstanbul 1998.
- Kızıl, Fatma, "Goldziher'denSchacht'a Oryantalist Literatürde Hadis ve Sünnet: Bir Okulun Yaşayan Geleneği", *Hadis Tetkikleri Dergisi*, SÜHA Danışmanlık Araştırma yayıncılık, VII, ss. 45-62, İstanbul 2009.

Kutup, Seyyid, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut 1971.

Meriç, Cemil, *Bu Ülke*, İletişim Yayınları, İstanbul 2004.

Metin, Abdullah, *Oksidentalizm İki Doğu İki Batı*, Açılım kitap, İstanbul 2013.

Öztürk, Mustafa, "Oksidentalizm Bağlamında Afgânî-Abduh Ekolü", *Marife*, Konya 2006.

Paret, Rudi, *The Study of Arabic and Islâm at German Universities*, Franz Steiner Verlag GmbH, Wiesbaden 1968.

Parlatır, İsmail, *Fransızca Türkçe Sözlük*, Yargı Yayınevi, Ankara 2012.

Rıza, Muhammed Reşit, *Tarihu'l-Ustazi'l-İmam eş-Şeyh Muhammed Abduh*, Matbaatu'l-Menâr, Mısır 1931.

Said, Edward W. *Oryantalizm: Sömürgeciliğin Keşif Kolu*, trc. Salahattin Ayaz, Pınar Yayınları, İstanbul 1989.

– *Şarkiyatçılık: Batının Şark Anlayışları*, trc. Berna Ünler, Metis Yayınları, İstanbul 2012.

Stanly, Turner Bryan, *Oryantalizm, Postmodernizm ve Globalizm*, trc. İbrahim Kapaklıkaya, Ankara Yayınları, İstanbul 2003.

Sezgin, M. Fuat, *İslâm Bilimler Tarihi Üzerine Konferanslar*, Timaş Yayınları, İstanbul 2012.

– *Tanınmayan Büyük Çağ*, Timaş Yayınları, İstanbul 2010.

– *Bilim Tarihi Sohbetleri*, söyleşi: Sefer Turan, Timaş Yayınları, İstanbul 2010.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr (ö. 310/922), *Camiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, thk. Sıtkı Cemil Attar, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1995.

Yavuz, Şevket, "Takdiriden Tahayyüle: Dinin Kadastrolaşması ve Varlığın Ötekileştirilmesi Bağlamında Oksidentalizmi Yeniden Düşünmek", *Marife*, Konya 2006.

Yavuz, Hilmi, "Oryantalizm Üzerine Bir Giriş Denemesi", *Marife*, Konya 2002.

Yılmaz, İrfan, *Yitik Hazinenin Kâşifi Fuat Sezgin*, Yitik Hazine Yayınları, İstanbul 2009.